
Begrafenis- en rouwgebruiken

Rituelen

Vroeger overleden de meeste mensen thuis. Ze werden daar ook opgebaard. Meteen nadat iemand was overleden werd in het sterfhuis een aantal maatregelen genomen. De gordijnen werden neergelaten of afgehaald, de luiken gesloten of met zwarte linten op een kier gezet (voor familie in de eerste graad zes weken). Het zogenaamde 'sluiten' gebeurde later door de gordijnen af te halen en lakens op te hangen, nog weer later bleven de gordijnen of luxaflex dicht. Het 'sluiten' is in de tweede helft van de twintigste eeuw nagenoeg verdwenen. De klok werd stilgezet en de spiegel afgenomen, omgekeerd of bedekt. Ook alle blinkende voorwerpen werden bij voorkeur bedekt of weggehaald. Portretten aan de muur werden verwijderd en opschik (stenen hondjes, kommen en vazen) werd van de schoorsteenmantel gehaald. Het vloerkleed en de loper uit de gang werden weggehaald. Voedsel werd opgeruimd, omdat men ervan uitging dat dit in de omgeving van een dode snel zou bederven. ⁽ⁱ⁾

De wete doen

Het overlijden werd vroeger huis aan huis aangezegd door de lijkdienaar (*liekebidder* of *dôôdbidder*) of door iemand die verbonden was aan het sterfhuis (bijvoorbeeld de knecht). Dat heette *de wete doen* of *de boo doen*. Dit was tot omstreeks 1940 gangbaar, daarna is het gebruik verdwenen in verband met de doorbraak van modernere communicatiemiddelen. De lijkdienaar was gekleed in een zwart pak en droeg een zwarte hoge hoed met een afhangende rouwsluier (lamfer). Hij nodigde de mensen ook uit voor de begrafenis.

Betraf de dode een molenaar of iemand in zijn naaste omgeving dan werd de molen in de rouwstand gezet. Dat betekent dat de omhooggaande wiek vlak na het laagste punt wordt vastgezet. Deze 'molentaal' wordt nog altijd gebezigd.

Begrafenis

Tot ver in de achttiende eeuw lieten rijke mensen hun doden laat in de middag of 's avonds begraven. Omdat daarvoor meer betaald moest worden, was zo'n begrafenis een uiting van status. Kosten noch moeite werden gespaard en de begrafenisstoet trok dan ook veel toeschouwers. In de negentiende eeuw werden de begrafenisstoeten aanzienlijk versoberd.

Op het platteland vond een begrafenis gewoonlijk rond 12 uur 's middags plaats. Op de dag van de begrafenis gingen alle bewoners van de straat over tot het 'sluiten' van de ramen, net zoals meteen na het overlijden in het sterfhuis was gedaan. Soms 'sloten' op de dag van de begrafenis zelfs alle huizen langs de rouwstoet. De genodigden verzamelden zich in het sterfhuis en nuttigden daar een warme maaltijd. In het geval van een protestantse begrafenis sloot de dominee aan. Hij arriveerde als laatste en las een tekst uit de bijbel. De warme maaltijd werd later vervangen door een broodmaaltijd met vlees en kaas. Uiteindelijk verschoof deze naar het moment waarop de begrafenis achter de rug was.

Voordat het gezelschap naar de begraafplaats vertrok, nam de oudste drager de *begraafenisrolle* ter hand en las hij de namen van de volgers voor. De baar werd door acht vrijwilligers gedragen, veelal de naaste buren. Zij namen vroeger een takje wijnruit of rozemarijn, later tijm of buxus in de mond. Over de lijkstrop werd een groot zwart kleed (*pille*) gespreid. De genodigden droegen zwarte lamfers om de hoeden. De predikant sloot de stoet. De vrouwen gingen tot in het begin van de twintigste eeuw niet mee. Onder het luiden van de kerkklok trok de stoet naar de begraafplaats. Als het sterfhuis op enige afstand was gelegen, werd de kist op een wagen vervoerd. Op de wagen was soms stro (*liekstro*)

gespreid om de kist tegen schokken te beschermen. Het *liekstro* werd na de begrafenis op de mesthoop gegooid of verbrand.

Op de begraafplaats aangekomen, werd de kist in het reeds gedolven graf geplaatst. De predikant sprak hier nog enkele woorden, waarna hij met een schepje wat grond op de kist gooide. Daarna keerde de stoet terug naar het sterfhuis, alwaar ieder zijns weegs ging. Lange tijd bestond het gebruik om na de begrafenis de handen te wassen, mogelijk een overblijfsel van een oud volksgeloof dat de dode onrein is.

Crematie

In 1914 werd in Nederland voor het eerst een dode gecremeerd, maar pas in 1955 was dit hier ook officieel toegestaan. In de Wet op de lijkbezorging (1968) werd cremeren wettelijk gelijkgesteld aan begraven. Pas ver in de jaren zeventig werd cremeren ook in Zeeland mogelijk. Er kwamen crematoria in Middelburg, Terneuzen en Goes.

Rouw en de kerk

Als een lid van een vooraanstaande familie was overleden, werden vroeger bij wijze van rouwbetoon wekenlang meerdere malen per dag de kerkklokken geluid.

Zeven weken na het sterfgeval bracht de naaste familie de rouw in de kerk, dat wil zeggen dat zij voor het eerst na het overlijden weer naar de kerk ging. In protestantse kerken was het gebruikelijk om tijdens de dienst op oudejaarsavond de namen van de dat jaar overleden gemeenteleden op te lezen. De laatste jaren worden in steeds meer protestantse kerken de overledenen herdacht op eeuwigheidszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar, die vrijwel altijd in de tweede helft van november valt.

Rouwkleding

Tijdens de begrafenis in vroeger tijden droegen mannen een rouwlamfer om de hoed, later een rouwstrikje of -rozet op de pet of hoed. Nabestaanden droegen ook daarna nog rouwkleding. Rouwdracht was een specifieke variant van Zeeuwse streekdrachten. Kleding voor de rouwdracht was gemaakt van sobere stoffen in zwart-, grijs- en wittinten. Kleur ontbrak nagenoeg. Overbodige sieraden bleven achterwege en functionele sieraden droeg men in speciale rouwvarianten. Duur en omvang van de rouw hingen af van de familiegraad. Voor familie in de eerste graad droeg men zware rouw, voor andere familieleden lichte rouw. Voor familie in de eerste graad duurde de rouwdracht twee jaar en zes weken, voor andere familieleden een jaar en zes weken. Na ongeveer 1940 werd het ook op het platteland steeds minder gebruikelijk om nog voor verre familie te rouwen. En met het verdwijnen van de streekdrachten verdween ook de rouwdracht. Wel bleef men bij de uitvaartplechtigheid zelf veelal stemmige kleding dragen. Tegenwoordig is het gebruikelijk dat de nabestaanden vragen om te komen zoals je zelf bent, dus geen speciale rouwkleding.

Herdenken

De graven werden getooid met een grafsteen of -monument. Bij protestanten worden symbolen op de liggende of staande steen aangebracht. In katholieke streken wordt op de grafsteen een fotootje bevestigd. Is de dode gecremeerd, dan wordt de as uitgestrooid, bijvoorbeeld op een strooiveld of in zee, of bewaard in een urn. ⁽ⁱⁱ⁾

Dank aan Johan Sturm voor het doorlezen

ⁱ https://encyclopedievanzeeland.nl/Begrafenis-_en_rouwgebruiken

ⁱⁱ <https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/in-de-rouw>